

Platforma electorală a candidatului independent
pentru funcția de președinte al Republicii Moldova
NATALIA MORARI

Împreună putem face schimbarea aici și acum!

Sunt Natalia Morari, candidată la funcția de președinte și vă voi spune lucrurile așa cum ele sunt, dar nu cum cere conduita unui politician tipic. Vin din afara sistemului politic, nu am experiență de politician clasic, care e obișnuit să mintă doar ca să le placă oamenilor. Nu caut să fiu pe placul tuturor. Sunt obișnuită să spun adevărul, chiar și dacă unora nu le convine. Îmi asum pe deplin acest lucru.

Republica Moldova moare ca țară. Îmbătrânirea populației, exodul masiv al oamenilor și cea mai mică natalitate din ultimii 200 de ani sunt cea mai mare dovadă că oamenii și-au pierdut încrederea în viitorul ei. Este un adevăr trist, pe care trebuie să ni-l asumăm și să intervenim urgent cu un plan amplu de dezvoltare economică și reforme structurale, care vor permite recuperare rapidă a economiei naționale. Tot ce le trebuie oamenilor pentru a avea încredere în ziua de mâine este: educație și medicină de calitate, o locuință, pensii care să le asigure o bătrânețe decentă, salarii echitabile pentru învățători și medici, locuri de muncă înalt calificate și bine plătite, infrastructură, oportunități pentru tineri și antreprenori, știință, cultură – toate aceste elemente sunt posibile doar pe un fundament economic puternic. Un

viitor prosper nu poate fi construit doar din cerșit și împrumuturi – ori realizăm asta, ori pierdem ultima șansă de a construi o Moldovă Nouă. E posibil ca peste câțiva ani să nu mai avem unde aplica o astfel de șansă, pentru că oameni deja nu mai sunt. În 2024, pentru prima dată în istorie, în Moldova se vor naște mai puțini copii-moldoveni decât în afara țării.

Astăzi, principalul sentiment care domină este disperarea. Ne-am pierdut speranța, ne-am pierdut încrederea. Politicienii noștri nici măcar nu mai ascund că nu pot face nimic pentru țară. Ei nu spun cu voce tare, dar insinuează: „Nu putem face nimic pentru voi, dar vă vom duce în Uniunea Europeană sau în Uniunea Vamală și acolo vor decide alții pentru noi”. Din păcate, aceasta este realitatea moldovenească. Credința în propriile noastre puteri, în capacitățile noastre, a dispărut complet. Ni se spune că fără ajutor extern nu vom supraviețui. Dar vreau să afirm cu responsabilitate: aceasta este o minciună. Nu doar că putem ieși singuri din această mlaștină, dar putem înflori ca un nou miracol economic. Există destule exemple în lume – avem nevoie doar de viziune, voință și hotărâre. Alții au reușit – și noi putem reuși. Nu suntem un popor blestemat. Moldovenii nu sunt un popor pricăjit. Putem scăpa din capcana sărăciei. Putem deveni o țară despre care toată lumea va vorbi cu admirație: „moldovenii au putut, moldovenii au reușit și au ieșit în față”. Principalul lucru este să ne dorim, să ne strângem voința în pumn și să ne mișcăm repede.

Trebuie să ne concentrăm pe rezolvarea problemelor interne. Nu ne putem permite să mai așteptăm decenii, ascultând discuții goale despre un viitor îndepărtat.

Scopul meu este să propun o nouă abordare a rezolvării problemelor, în care prioritatea vor fi interesele cetățenilor noștri. Programul pe care îl prezint conține soluții concrete pentru rezolvarea problemelor noastre prioritare. Moldova are nevoie de schimbări adevărate, radicale, care să ne îmbunătățească viața aici și acum. Nu ne putem permite să așteptăm, nu avem timp pentru încă un deceniu pierdut.

Vă prezint planul meu despre cum să construim o Moldovă Nouă.

REFORMELE STRUCTURALE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Țara noastră a ajuns la un prag în care modelul vechi al economiei este complet epuizat și se destramă, iar autoritățile nu au nici măcar o viziune asupra a ceea ce ar putea să-l înlocuiască. Este necesară o restructurare radicală a fundamentului economiei, a funcționării acesteia, crearea unui nou model și a unor noi instituții. Aceasta ar trebui să fie o bază pe care se consolidează, asemenea unor module, diversele sectoare economice. În plus, trebuie să creăm un nou tip psihologic pentru cetățenii noștri, o nouă ideologie. Să schimbăm relația dintre cetățean și stat, dintre interesul public și cel privat. Statul, cu toată puterea sa și aparatul său de represiune, trebuie să devină un centru de servicii pentru cetățeni, un birou de servicii binevoitoare, unde, pentru o taxă moderată, pe care o numim impozite, să fie oferit un set complet de servicii, de la securitate până la educație sau îngrijire medicală. Și, ca în orice serviciu, gama de produse oferite trebuie să fie într-o continuă expansiune. Toate aceste procese menționate mai sus trebuie să se desfășoare în paralel și să fie interconectate. Altfel, încetinirea reformelor administrative va avea inevitabil un impact asupra încetirii transformărilor economice.

Așadar:

Va fi creat un Consiliu Strategic pentru Reformă, condus de Președinte. Acesta va avea autoritatea de a aproba deciziile strategice în domeniul reformelor și de a aproba finanțarea în cadrul implementării programului de transformări.

Centrul de elaborare și implementare a reformelor economice va fi Ministerul Economiei și subdiviziunile sale, așa-numitele instituții de dezvoltare, prin care va fi direcționată finanțarea pentru schimbările structurale ale economiei. Ministerul trebuie să joace un rol principal în gestionarea strategică și operativă a activității economice a țării. La crearea modelului economic propus, trebuie să aplicăm anumite elemente ale economiei planificate pentru sectoarele economice promovate. Vor trebui create planuri

cincinale și monitorizate strict etapele implementării lor, deoarece sincronizarea proceselor de dezvoltare este extrem de importantă în condițiile interdependenței proceselor economice.

Independența Băncii Naționale este un anacronism care nu corespunde intereselor societății în acest stadiu al dezvoltării noastre. Nu ne putem permite o simplă coordonare a proceselor economice cu Banca Națională. BNM trebuie să fie integrată strict în modelul general de transformări, deoarece va fi unul dintre instrumentele de mobilizare a resurselor financiare pentru reforme. În etapele inițiale, întregul sistem financiar al țării, prin funcțiile de reglementare ale Băncii Naționale, trebuie să fie orientat spre dezvoltarea agenților economici și implementarea programelor de dezvoltare naționale. În etapele ulterioare, rolul sistemului financiar va fi redus, iar reglementarea va slăbi semnificativ, până la condiții de piață obișnuite. Banca Națională, pentru o perioadă temporară de 5 ani, va trece sub autoritatea Consiliului pentru Reformele Strategice. Deciziile Consiliului vor fi obligatorii pentru BNM. Orice finanțare din resursele BNM, după decizia Consiliului, trebuie să fie aprobată de Parlament.

În cadrul Ministerului Economiei vor fi create mai multe instituții de dezvoltare:

Agenția pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului, Industriei și Serviciilor. Aceasta se va ocupa de dezvoltarea tuturor domeniilor de activitate economică, de la crearea de birouri de proiect în fiecare centru raional al țării, înființarea întreprinderilor mici și mijlocii, cu transferul ulterior către antreprenori, crearea de parcuri industriale, până la implementarea și coordonarea proiectelor investitorilor străini și înființarea centrelor de formare în IT și antreprenoriat. Agenția va putea suspenda actele oricăror organe de supraveghere și aplicare a legii care vizează agenții economici. De asemenea, fără aprobarea Agenției, Serviciul Fiscal nu va putea recalcula impozite, penalități și amenzi pentru agenții economici. Serviciul Fiscal va deveni o instituție subordonată dublu - Ministerului Finanțelor și Agenției de Dezvoltare. În cadrul Agenției vor fi create companii non-profit, cum ar fi o companie de leasing, care va mobiliza resursele statului pentru a oferi echipamente antreprenorilor în condiții favorabile. O companie agricolă se va ocupa de furnizarea de partide mari de îngrășămintă, combustibil, pesticide

și va dezvolta și comanda construcția de sisteme de irigații și centre de logistică și sortare.

Agenția pentru Promovarea Exporturilor și Atragerea Investițiilor Străine. Va fi condusă personal de Președinte și, ca adjunct, de Prim-ministru. Principala misiune a agenției va fi deschiderea piețelor externe pentru produsele moldovenești și realizarea tuturor acțiunilor asociate, cum ar fi crearea și promovarea brandurilor moldovenești peste hotare. Aceasta va crea companii importatoare pentru produsele noastre și va promova prin toate mijloacele disponibile produsele moldovenești în lanțurile mari de retail. A doua sarcină importantă a agenției va fi atragerea investițiilor străine prin programul „Vânătoarea de investitori”.

Crearea unei Agenții Ipotecare, care va fi un reglementator activ al pieței și un jucător important în sectorul construcțiilor și imobiliar. Activitatea acestei agenții este detaliată în planul „Programul Ipotecar”.

Agenția pentru Dezvoltarea Pieței de Capital și a Serviciilor Financiare, Juridice și de Consultanță. Aceasta va fi responsabilă de elaborarea unei baze legislative, asemănătoare cu cea din Luxemburg, pentru atragerea băncilor străine, a fondurilor de investiții și a altor companii de gestionare a capitalului, hedge-fondurilor și altora. În paralel, agenția trebuie să atragă rapid toate operațiunile cu criptomonede în țară, implementând un program pentru crearea leului criptografic. Agenția va avea și sarcina de a transforma treptat sistemul juridic al Moldovei prin implementarea unor elemente de drept anglo-saxon. De asemenea, va pregăti ieșirea Moldovei din convenția privind suveranitatea statală, pentru a întări încrederea investitorilor și a crea o bază legislativă pentru soluționarea litigiilor între investitori și alte state. Agenția va atrage companii IT și freelanceri IT în Moldova, creând pentru ei un mediu de interacțiune cât mai favorabil. Agenția va implementa și programul „Moldova, seif de depozitare,” care va atrage investiții pasive, depozitate în siguranță în țară.

Trebuie să înțelegem că economia modernă nu poate fi construită pe baza afacerilor mici și mijlocii. După modelul zaibatsu-urilor japoneze, chaebol-urilor sud-coreene și a gigantilor industriei electronice taiwaneze, trebuie să dezvoltăm propriile noastre grupuri naționale financiar-industriale.

Principalul obiectiv al acestora va fi producția de bunuri orientate spre export.

Această necesitate este dictată de volumele mari de investiții necesare pentru construcția unor mari întreprinderi industriale inovatoare. În condițiile actuale, doar grupurile financiar-industriale mari, cu sprijinul statului, pot realiza proiecte mari și complexe, investind suficiente resurse în cercetare și dezvoltare (R&D). Pentru realizarea acestor proiecte mari este necesară o mobilizare considerabilă de resurse, posibilă doar prin cooperarea dintre stat și capitalul mare. Statul nostru va alege cei mai de succes lideri ai afacerilor din țară și va începe să colaboreze activ cu ei în realizarea de proiecte orientate spre export. Va fi necesar să se mențină un echilibru fin între intervenția activă a statului în afaceri și libertatea inițiativei antreprenoriale, care este principalul motor al dezvoltării economice și al afacerilor. De exemplu, costul mediu al unei fabrici de semiconductori ajunge la 3 miliarde de dolari. În prezent, acest lucru este imposibil pentru Moldova. Doar consolidarea eforturilor capitalului mare, a statului și a finanțării externe, sub garanțiile guvernamentale, poate transforma aceste planuri în realitate. În Coreea de Sud, chaebol-urile reprezintă 80% din PIB-ul țării, angajând 15% din populația activă. Restul de 85% din populația activă creează doar 20% din PIB. Aceste exemple demonstrează necesitatea unei revizuirii radicale a structurii economiei statului nostru.

Planul de reforme structurale prezentat nu a acoperit structura administrativă a statului. Motivul este necesitatea unor măsuri rapide de restructurare a economiei noastre. În realitate, aici este prezentată doar o versiune prescurtată a planului de reforme structurale, fără o descriere detaliată. În viitor, voi prezenta un plan mai extins și detaliat pentru specialiști.

CREȘTEREA ECONOMICĂ

Oamenii nu mai au timp să aștepte. Pentru a le garanta îmbunătățirea cât mai rapidă a nivelului de viață, e nevoie de concentrat toate eforturile instituțiilor statului pe creșterea economică rapidă. Fără asta niciun politician nu vă poate promite pensii și salarii mari sau perspective pentru tineri – decât doar dacă e un populist. Nu sunt populistă și o spun asumat – e nevoie de intervenții urgente care ar duce la dezvoltarea galopantă a economiei. Și eu știu cum asta trebuie de făcut.

Înainte de a da orice tratament, trebuie de pus diagnoză corectă. Astăzi economia Republicii Moldova este în comă. Avem toate condițiile pentru moartea sa clinică: nu avem forță de muncă ieftină, de fapt avem un deficit de forță de muncă, în special cea calificată. Avem capitaluri ieftine și pe termen lung, dar acestea sunt ascunse de economia noastră în conturile Băncii Naționale în străinătate. Băncile sunt pline de bani, dar aceștia nu ajung în economie. Avem taxe mici, dar acest lucru a încetat să mai fie un criteriu motivant pentru dezvoltarea antreprenorialului. Resursele energetice sunt printre cele mai scumpe din regiune. Piața de desfacere este ridicol de mică. Nu avem materii prime proprii. Totul este importat. Agricultură necesită constant subvenții. Sistemul de pensii necesită tot mai multe resurse, iar contribuțiile angajatorilor nu cresc în mod corespunzător. Nu există deloc momente pozitive de care să ne putem agăța. Acestea sunt pozițiile noastre de start. Tristă diagnoză, nu-i așa?

- **Acum, sarcinile noastre sunt:**

Să oprim exodul populației;

Să repornim economia, ceea ce se împarte în două etape:

a) eliminarea barierelor și a modelelor înrădăcinate care împiedică dezvoltarea modelului economic actual pentru a-i permite să-și utilizeze la maximum potențialul pe platforma existentă;

b) crearea unei noi economii, și anume economia tehnologiilor, economia serviciilor, economia financiară, economia educațional-inovativă.

- **Cum voi face asta?**

Va trebui să facem simultan sute de acțiuni interconectate în toate domeniile economiei. Astăzi, toți vorbesc despre dereglementare, dar nimeni nu se uită la esența problemei. La noi nu acoperișul curge, ci clădirea în sine este defectă. Dereglementarea simplă, fără o revizuire a funcționalității instituțiilor de stat, este o activitate inutilă, deoarece aparatul birocratic va recâștiga aceste funcții într-o formă sau alta, mai devreme sau mai târziu. Este același lucru dacă ai trata un bolnav de cancer cu analgezice – el nu va mai simți durerea, dar procesele distructive din organism vor continua să se desfășoare.

Vom revizui funcționalitatea tuturor structurilor de stat, iar fiecare minister și agenție va trebui să demonstreze dreptul la existența sa ca atare. După ce instituțiile statului își vor demonstra dreptul la existență, vor fi luate următoarele măsuri:

Anularea a mii de acte de reglementare și regulamente. Activitatea noastră economică este supraîncărcată cu restricții nejustificate. De exemplu: la noi se licențiază importul și exportul de benzină, motorină, gaz, țigări și multe altele. De ce? Vrem prețuri mai mici? Atunci avem nevoie de mai multă concurență. Pentru asta oricine ar trebui să poată importa combustibil și gaz. Licențele sunt necesare doar funcționarilor, pentru a deconecta o companie incomodă pentru Spînu de la furnizarea de gaze, după modelul RotalinGaz. Nu doar că voi elimina funcțiile de reglementare inutile de la agenții, ci voi desființa chiar agenții întregi. S-au înmulțit prea mult. De ce avem nevoie de Inspekția Muncii? Această funcție poate fi îndeplinită de sindicate și poliție. Sau, de exemplu, Comisia pentru Piața Financiară și Valori Mobiliare a rămas doar cu organizațiile de microfinanțare, după ce companiile de asigurări au fost transferate sub Banca Națională. De ce mai este necesară această comisie sau o mulțime de inspekții inutile? Și sunt multe alte întrebări în fiecare sector. Miliardele se cheltuiesc pe întreținerea unei armate de funcționari inutili, care epuizează resursele subiecților economici. Aceștia trebuie stimulați și ajutați să se reprofileze în forța de muncă înalt calificată, angajată în sectorul privat.

Să vă mai aduc un exemplu – în Georgia au desființat inspekția de pompieri. Și ce s-a întâmplat? Au fost mai multe incendii? Deloc. Conform statisticilor, numărul acestora chiar a scăzut puțin. În schimb, au dispărut șantajul, mita și cheltuielile bugetare. După același model, trebuie să desființăm controlul vamal al mărfurilor la export – să lăsăm doar la dorința exportatorului, în scopul rambursării TVA. Când văd cum vameșii răstoarnă marfa pasagerilor sau microbuzelor, mă întreb: care este politica economică a statului în ceea ce privește exportul de mărfuri? La import este clar. Dar la export? Protejăm piețele altor țări de mărfurile și de cetățenii noștri? Se vor elibera o mulțime

de vameși, va fi mai ușor pentru oameni să exporte mărfuri, mai puțină corupție la vamă, iar diaspora va primi mai ușor colete din Moldova.

La noi astfel de absurdități există la fiecare colț. În urma dereglementării ample vom reprofila mii de oameni din bugetari în antreprenori sau specialiști înalt calificați.

A doua acțiune imediată este oprirea exodului investitorilor. Primul lucru pe care îl voi face este să obțin demiterea întregii componente a Consiliului Concurenței. Trebuie să transmitem un semnal investitorilor că noua putere va pedepsi aspru pe oricine îndrăznește să atingă investitorii, fie ei străini, fie locali. Pentru investitorii locali trebuie să existe o abordare specială și grijă deosebită. Voi vorbi despre asta în cadrul reformelor structurale pe care le voi prezenta mai jos. În primele zile, va trebui să mă întâlnesc cu cei mai mari investitori străini și locali, pentru a-i readuce pe cei care erau deja pregătiți să părăsească Moldova și pentru a le oferi condiții speciale, care nu există nicăieri în lume. Acest lucru va face parte dintr-un program numit „vânătoarea de investitori” (prezentat mai jos). După asemenea propuneri, investitorii nu doar că nu vor pleca, ci își vor extinde activitatea în Moldova. Ne-a mai rămas foarte puțin timp pentru a atrage în Moldova capitalul industrial ucrainean. Vreau să transferăm în țara noastră întregi uzine și fabrici din Ucraina. Vreau să dublăm PIB-ul nostru industrial prin intermediul industriei ucrainene în doi ani. De ce ne-a rămas puțin timp? Dacă vor începe negocierile – și este foarte probabil că vor începe – stimulentele pentru industriașii ucraineni de a se reloca se vor diminua. Este o sarcină extrem de importantă să dublăm PIB-ul industrial în doi ani. Astăzi avem o situație unică pe care ar fi o crimă să nu o valorificăm.

Amnistia capitalului. Este cea mai importantă sarcină pentru atragerea resurselor necesare pentru reforme structurale. Oamenii trebuie să primească o oportunitate unică de a-și legaliza capitalul. Acest lucru va fi valabil pentru toți cetățenii Moldovei, precum și pentru non-cetățenii care obțin reședința sau e-reședința la noi. Amnistia capitalului ar trebui să dureze cel puțin 4 ani. Activele declarate nu trebuie folosite ca dovezi în dosare

penale și administrative, iar acest lucru va fi stipulat prin lege, astfel încât oamenii să nu se teamă să își declare bunurile.

În paralel, înainte de înăsprirea sancțiunilor pentru infracțiunile fiscale, vom efectua o amnistie fiscală. De ce este necesară? Vom crea un regim fiscal extrem de favorabil pentru afacerile noi sau în curs de dezvoltare. Cu toate acestea, este foarte probabil că cei cărora nu le este destinat vor dori să profite de el. De exemplu, prin utilizarea schemei de „divizare” (atunci când un om de afaceri, folosind facilități pentru întreprinderile mici și nou create, își divizează sau își distribuie afacerea în mai multe întreprinderi mici). Acest lucru trebuie stopat ferm. Să nu uităm că trebuie să creștem pensiile în primul rând și nu putem permite ca, din cauza numeroaselor facilități, să scadă colectarea taxelor. Va trebui să menținem un echilibru constant între interese. Prin urmare, înainte de înăsprire, trebuie să oferim agenților economici posibilitatea de a-și închide vechile restanțe. De aceea, amnistia fiscală este necesară. Condițiile vor fi neapărat consultate cu participanții la proces.

Este deosebit de important să înțelegem că trebuie de abandonat retorica de mulți ani a preocupării pentru buget. Pentru mine prioritatea va fi nu atât completarea bugetului, cât creșterea economiei. Un buget mare este doar o consecință a unei economii sănătoase și în dezvoltare. Economia este mai presus de toate. Pentru că dacă este economie, sunt pensii, salarii, drumuri, medicină, educație, sport, cultură, știință – cu alte cuvinte, viață.

„VÂNĂTOAREA DE INVESTITORI”

Lupta pentru investiții între țări a devenit similară cu o luptă pentru „premiu neașteptat”. Cum se manifestă acest lucru? De exemplu, statul nostru nu are o industrie modernă, prelucrare sau sector de servicii. Iar ceea ce există este învechit, demodat, costisitor și nerentabil. Ce să facem? Putem încerca să construim singuri, încet, cu un efort incredibil, împiedicându-ne și greșind, și să așteptăm un secol ca economia noastră să se dezvolte. Sau putem atrage investitori, iar pe un câmp năpădit de buruieni vor începe să apară fabrici și uzine, construite și echipate la cele mai înalte standarde tehnice. Iată cum

cresc taxele, apar locuri de muncă și cooperarea cu afacerile locale mici și mijlocii. Singura problemă este că toate statele și guvernele au înțeles cum să-și ridice economiile rapid și fără eforturi mari, iar acum atrag investitori, în timp ce noi ne aflăm într-o competiție total inegală. De aceea, trebuie să concepem strategii atractive care să-i convingă pe investitori să vină la noi. Iată o expunere scurtă a unei serii lungi de măsuri pe care le vom prezenta investitorilor sub denumirea **„Vânătoarea de investitori”**. Unele dintre aceste puncte nu au fost aplicate nicăieri în lume, iar aplicarea lor cumulativă este cu adevărat unică.

Primul punct, pentru care vom lupta cel mai mult, este inviolabilitatea drepturilor de proprietate și a condițiilor de ședere a investitorului și a persoanelor asociate pe teritoriul țării noastre. Aceste garanții trebuie să fie universale pentru toți cetățenii țării noastre și pentru toți agenții economici. Acesta trebuie să fie fundamentul sistemului nostru juridic, al țării noastre. Trebuie să eliminăm toate normele din legislația noastră care prevăd posibilitatea deposedării de proprietate, cu excepția cazurilor în care aceasta nu aparține altcuiva sau nu este subiectul unei executări silite de către creditori. În toate celelalte cazuri, proprietatea nu poate fi luată, pur și simplu nu va fi posibil. Așadar, toate celelalte metode de expropriere a bunurilor trebuie eliminate complet. Acest lucru ne va deschide, printre altele, mari oportunități, pe care le voi descrie separat, în cadrul compartimentului numit „Moldova – safeu al lumii”.

Moldova trebuie să renunțe la imunitatea suverană în relațiile cu investitorii. Ce înseamnă imunitatea suverană? Majoritatea țărilor lumii o au în urma semnării Convenției internaționale privind imunitatea suverană. Aceasta înseamnă că orice investitor care vine în Republica Moldova și are probleme cu statul nostru, în cazul în care decide să se judece cu statul, el poate face acest lucru doar pe teritoriul Republicii Moldova, în instanțele noastre. Aceasta este imunitatea suverană. Noi, renunțând la această imunitate, permitem oricărui investitor să se judece cu noi în orice țară din lume sau în țara sa de origine. De exemplu, companiile germane se vor judeca în instanțele germane, companiile japoneze - în instanțele japoneze, și astfel: a) creăm încredere pentru investitori că sistemul nostru judecătoresc

moldovenesc nu le va confisca proprietatea în orice moment (de exemplu, atunci când se schimbă guvernul). Al doilea aspect este că acest lucru va disciplina foarte mult funcționarii moldoveni, care sunt predispuși la corupție. Când funcționarii moldoveni vor ști că investitorul poate merge să se judece în Germania, Austria, Marea Britanie, se vor gândi de trei ori înainte de a cere o mită de la investitor. De ce este important? Dacă investitorul, fie el străin sau local, ar putea alege jurisdicția instanței care să soluționeze litigiul său cu statul, acest lucru ar disciplina Guvernul nostru și nu ar crea din start motive de conflict. Desigur, există și arbitraje internaționale pentru protecția investițiilor. Dar astăzi acestea și-au pierdut relevanța. Cazul Stati împotriva Kazahstanului este un exemplu clar în acest sens.

Pentru a îmbunătăți situația pe piața muncii și pentru a oferi investitorilor interni și externi resurse de muncă calificate suficiente, precum și pentru a rezolva problemele sociale, cum ar fi presiunea asupra sistemului de pensii, trebuie să reducem cu 67% contribuțiile sociale din salariile tinerilor până la 28 de ani și ale pensionarilor. În același timp, asigurându-ne că pensionarii primesc pensiile în întregime. Adică vor fi create condiții în care va fi avantajos pentru afaceri să angajeze atât tineri, cât și pensionari. Acest lucru va permite extinderea pieței noastre de muncă cu cel puțin 100 de mii de persoane și va stimula cererea internă, deoarece tinerii și pensionarii vor avea venituri suplimentare pe care le vor cheltui aici, în Moldova. În același timp, contribuțiile la fondul social vor crește datorită creșterii numărului de persoane active pe piața muncii.

Trebuie să oferim investitorului posibilitatea de a aduce în cantitatea necesară forță de muncă temporară și ieftină - fără birocrație, piedici și formalități inutile. În regim de notificare, pe o perioadă de 3-5 ani, iar compania se obligă să-i scoată din țară la termenul stabilit. Astfel, vom păstra unul dintre principalele stimulente pentru orice investitor - forța de muncă ieftină.

Pentru această forță de muncă temporară și ieftină, dar și pentru forța de muncă locală vom crea și reabilita ceea ce am avut, dar am distrus complet - vom restabili învățământul tehnic profesional. Acesta va fi un element al ecosistemului pe care îl vom crea în jurul fiecărui investitor. Investitorul nu va beneficia doar de forță de muncă ieftină, ci și de forță de muncă calificată și

ieftină. Iar noi vom recrea rețeaua de colegii tehnice și școli profesionale pe care am pierdut-o. În doar în 3-6 luni putem pregăti pentru investitori forță de muncă înalt calificată.

Pe baza investitorului principal, vom crea un ecosistem integral – zeci, dacă nu sute de întreprinderi mici și mijlocii, care vor furniza materialele, materii prime sau componentele necesare pentru producătorul principal. Aceasta va fi una dintre cele mai importante sarcini ale statului: maximizarea efectului adus de investitori și reducerea costurilor prin cooperare și integrare. Voi da un exemplu simplu: o companie aduce anumite piese de plastic tocmai din Austria, suportând costuri de transport care deseori depășesc costul acestor produse din plastic. Astfel de lucruri nu ar trebui să existe – aceste goluri ar trebui să fie umplute în mod natural și foarte rapid de producătorii locali, care vor deveni parte a acestui ecosistem din jurul oricărui investitor.

Programul „Impozite în schimbul investițiilor de stat”. Acest punct este cel mai atractiv pentru investitori. Voi sublinia doar câteva aspecte. Esența lui constă în faptul că investitorul, plătind impozite în Republica Moldova, va avea dreptul să primească din partea statului investiții nerambursabile în valoare de până la 90% din suma impozitelor plătite, în orice proiect al său din întreaga lume, sub orice formă. Deoarece Moldova are semnate peste 50 de acorduri pentru evitarea dublei impozitări, investitorii din aceste țări vor primi o deducere fiscală echivalentă cu suma plătită în Moldova. Aceasta va crea condiții pentru formarea unui centru de profit pentru corporații și persoane fizice în Moldova. În acest scop, investitorii vor solicita nu reducerea impozitelor în Moldova, ci chiar creșterea lor semnificativă, pentru a egala impozitul pe profit cu cel din țara lor de origine. Detaliile acestui program vor fi extrem de atractive pentru investitori. Irlanda și Luxemburg, care în prezent atrag majoritatea investitorilor din regiunea noastră pentru înregistrarea acolo a companiilor lor de management (sedii centrale), vor simți clar o concurență din partea noastră.

O muncă meticuloasă separată va fi necesară pentru a atrage investitori în domeniul serviciilor - finanțe, gestionarea capitalului, asigurări și criptomonede. Trebuie să preluăm în totalitate cadrul legal al Luxemburgului în ceea ce privește securitizarea activelor și activitatea fondurilor de investiții și alte fonduri. Trebuie să mergem chiar mai departe. Să perfecționăm și să

oferim investitorilor structuri legale complet unice, care să răspundă cel mai bine cerințelor acestora în ceea ce privește comoditatea și siguranța gestionării activelor. Doar prin crearea unui cadru legal unic pentru păstrarea și gestionarea activelor, vom putea atrage capitaluri financiare uriașe în țara noastră, care vor acoperi de la sine toate nevoile curente ale Moldovei. Vom uita de problemele cu pensiile, salariile, nivelul scăzut de trai, sărăcia – vom uita cu adevărat de toate acestea. În ceea ce privește criptomonedele, am ratat deja timpul de aur și va trebui să intrăm într-o luptă acerbă cu alte țări care au o deschidere la acest capitol. Și acum, să explic mai simplu de ce avem nevoie de toate acestea. Luxemburg, de exemplu, este o țară mică cu o populație de 675 de mii de persoane. Este mai puțin decât în Chișinău! Totuși, această țară, datorită sistemului financiar-juridic și de reglementare creat acolo, e pe primul loc în lume la capitol PIB pe cap de locuitor. PIB-ul preconizat pe cap de locuitor pentru Luxemburg în 2024 este de 130 de mii de euro. Cel mai bun indicator din lume! În Moldova e de 40 de ori mai mic - 3330 de euro. Și ei au realizat totul nu datorită fabricilor, nu datorită navelor, nu datorită investițiilor materiale de amploare, ci doar prin legi bine gândite, reguli și reglementări, adică prin munca mentală – nimic altceva. Doar datorită bazei juridice, o țară cu o populație mai mică decât Chișinăul a reușit să atragă 200 de bănci mondiale și peste 4 mii de fonduri de investiții cu active de peste 4 trilioane de euro. Și toate acestea doar pentru că au legi bune. Nimeni nu a lucrat fizic la asta! Această direcție va fi una dintre prioritățile noastre, deoarece oferă un efect rapid și tangibil fără investiții de bani, despre care știm bine că nu îi avem.

La fel de importantă pentru atragerea investitorilor este munca individuală cu managementul de vârf al corporațiilor și cu proprietarii acestora. Aici trebuie aplicată o gamă largă de măsuri individuale care să încline persoanele responsabile să ia decizii în favoarea Republicii Moldova. Aceasta include acordarea cetățeniei persoanelor potențial importante pentru economia țării și membrilor familiilor acestora, oferirea protecției diplomatice, includerea lor pe termen nelimitat în programul „Impozite în schimbul investițiilor”, oferirea unei game largi de beneficii și grija din partea Republicii Moldova, implicând întregul potențial al statului. Creând beneficii pentru managementul de vârf al corporațiilor, nu doar atragem investiții de la aceleași corporații, dar și

obținem aceste persoane și familiile lor (de obicei foarte bogate) ca investitori privați.

În cazuri de importanță deosebită pentru economia țării, atunci când acțiunile unui potențial investitor sunt tranzacționate pe piețele bursiere publice, Banca Națională poate, în cadrul diversificării rezervelor valutare, să participe la capitalul investitorului în proporție de până la 10% din mărimea rezervelor valutare. De exemplu, într-o corporație se ia în considerare un proiect de plasare a producției într-una dintre țări, inclusiv Moldova, deci un proiect cu o valoare de realizare de 1 miliard de dolari pe an – adică 6% din PIB-ul nostru. Pentru a înclina corporația să plaseze producția pe teritoriul nostru, vom putea diversifica rezervele Băncii Naționale în așa fel încât să participăm la capitalul acestei companii și să influențăm decizia în favoarea Moldovei.

DREPTATE ȘI PROTECȚIE SOCIALĂ PENTRU PENSIONARI

Primul grup social de care statul trebuie să aibă grijă în mod prioritar sunt pensionarii. Grijă pentru ei, cei care au construit țara noastră, este o datorie morală și etică. Chiar și animalele își protejează puii și bătrânii. Modul în care o societate își tratează vârstnicii reflectă maturitatea și umanitatea sa. A ignora copiii sau bătrânii este considerat un gest josnic. Și, din păcate, guvernul nostru a dat dovadă de astfel de comportamente. În loc să indexeze pensiile și să păstreze posibilitatea ca pensionarii să cumpere măcar puținul pe care îl puteau achiziționa anterior, autoritățile au decis să facă economii pe seama lor, oferindu-le doar o parte din pensii, restul fiind cheltuit pe radare, vile în Paris sau, cel mai revoltător, pe creșterea propriilor salarii.

Această situație m-a determinat ca una dintre primele mele inițiative în calitate de președinte să fie înaintarea unei legi prin care reprezentanții autorităților Republicii Moldova să nu își mai poată crește salariile înainte de a mări pensiile vârstnicilor cu cel puțin 1:2 (de exemplu, dacă deputații sau miniștrii doresc să-și crească salariile cu 10%, trebuie mai întâi să mărească pensiile cu 20%).

În primul rând, trebuie să respectăm legea pe care actualele autorități au încălcat-o obraznic – indexarea pensiilor cu doar 15% pentru anul 2022, în loc de 30% (în acel an pensionarii au trăit un adevărat șoc al inflației). Sursa acestor fonduri va fi impozitul pe profiturile extraordinare ale băncilor din 2022-2023 (așa-numitul windfall tax, care se aplică în mai multe țări dezvoltate ale lumii).

Apoi, voi lansa un program cu un efect dublu – vom introduce o inițiativă prin care pensionarii cu venituri reduse să primească lunar bonuri în valoare de 1500 lei. Cu aceste bonuri, ei vor putea achiziționa produse alimentare de producție locală din orice magazin alimentar din țară, stimulând astfel cererea pentru producătorii autohtoni.

De asemenea, voi asigura adoptarea unei legi prin care se va revizui calculul vechimii în muncă. Situațiile în care cineva muncește onest, dar angajatorul nu plătește contribuțiile la fondul social, iar pensionarul suferă în urma acestui fapt, nu ar trebui să existe. Statul a pus pe umerii lucrătorilor responsabilitatea de a colecta contribuțiile sociale de la angajatori, deși această sarcină revine statului. Un simplu muncitor nu ar trebui să sufere din cauza incompetenței instituțiilor de stat din trecut.

Vom adopta și o lege care va obliga toate magazinele alimentare să amenajeze rafturi sociale unde se vor vinde produse alimentare la prețuri reduse pentru pensionari.

În plus, trebuie să valorificăm potențialul intern al pensionarilor – să le oferim oportunități de a duce o viață activă prin formare în noi profesii și antreprenariat. Le vom oferi posibilitatea să se realizeze profesional și să muncească, inclusiv de acasă, la distanță. Trebuie să preluăm programe de succes, cum ar fi „Digital Skills for Seniors” (în Marea Britanie – Program de formare în utilizarea computerelor și internetului pentru pensionari, urmat de angajare în posturi la distanță) și „Remote Work for Disabled Veterans” (SUA – Inițiativă pentru angajarea veteranilor cu dizabilități în posturi de acasă).

Pe baza acestor exemple, voi asigura crearea unei platforme sociale online unde companiile și organizațiile, inclusiv internaționale, vor putea publica anunțuri cu locuri de muncă pentru pensionari și persoane cu dizabilități. Acestea vor fi locuri de muncă care pot fi realizate de acasă, la calculator, în orice moment convenabil. Aceste locuri de muncă nu vor necesita cunoștințe sau abilități speciale, astfel încât oricine va putea începe să câștige bani.

Formare în utilizarea computerului Pentru implementarea cu succes a acestui program, va fi necesară organizarea de cursuri gratuite de formare în utilizarea calculatorului pentru pensionari și persoane cu dizabilități.

Formarea va fi online, iar în trei zile fiecare va putea începe să lucreze și să câștige bani.

Salarii decente Plata pentru munca prestată va varia între 5000 și 8000 de lei, în funcție de implicare și volumul de muncă. Voi asigura adoptarea unei legi care va scuti aceste venituri de impozite, permițând astfel pensionarilor și persoanelor cu dizabilități să primească întreaga sumă.

Asigurarea cu calculatoare Pentru cei care nu dețin un computer, statul va oferi echipamentul necesar. Calculatoarele vor fi oferite în schimbul unui avans din viitoarele salarii, fără adaosuri comerciale (aceasta va face parte din programul de stat).

Este important să reținem că mulți pensionari au energie și sunt dispuși să muncească. Trebuie să încurajăm angajatorii să-i angajeze. Experiența și competențele lor profesionale sunt de o valoare imensă pentru societate și nu ar trebui să le pierdem, mai ales în contextul deficitului acut de forță de muncă. Pentru a stimula angajatorii să angajeze pensionari, vom reduce contribuțiile sociale pentru pensiile lor cu 67% față de rata actuală.

IPOTECA LA 1% PENTRU TOȚI

Încă o prioritate a mandatului meu de președinte va fi crearea oportunităților pentru tineri și specialiști. Imposibilitatea de a cumpăra un apartament sau o casă este unul dintre principalele motive pentru care tinerii părăsesc țara. Voi

determina adoptarea legii care va permite lansarea unui Program Ipotecar de Stat cu o dobândă de doar 1%.

Ce este ipoteca? Este oportunitatea de a obține acum visul tău sub forma unei locuințe proprii și de a plăti pentru aceasta mai târziu, atunci când te vei "pune pe picioare". Ipoteca stimulează industria construcțiilor și, implicit, alte 50 de domenii. Ipoteca înseamnă tineri care nu pleacă din țară, ci lucrează pentru ea și pentru ei înșiși. Ipoteca înseamnă revenirea diasporei care poate avea o viață confortabilă egală cu cea pe care erau obișnuiți să o aibă în străinătate.

Prima etapă. Înainte de a lansa orice program ipotecar, e nevoie de echilibrat prețurile pe piața imobiliară. În prezent, acestea sunt la un nivel exagerat din cauza acțiunilor negative și agresive întreprinse de către autorități. Niciun procent de dobândă, oricât de mic ar fi, nu poate compensa dublarea prețurilor imobiliare în ultimii 3 ani. Nu trebuie să permitem situația în care oamenii, atrași de ratele mici la ipotecă, cumpără un apartament care ulterior va fi devalorizat. Aceasta este baza pentru lansarea oricărui program ipotecar. Pentru aceasta, trebuie să simplificăm procesul de eliberare a Planurilor Urbanistice Zonale (PUZ) pentru a crește rapid construcția noilor proiecte mari. Și să eliberăm imediat actele de dare în exploatare pentru noile construcții. În plus, trebuie să analizăm toate etapele de formare a costului construcției pentru a optimiza maxim acest proces. Aceste măsuri trebuie luate în cel mai scurt timp posibil, în termen de până la 3 luni. Eliberarea actelor de dare în exploatare pentru până la 10.000 de apartamente în Chișinău va aduce un număr mare de apartamente pe piață, și astfel va pune presiune asupra prețurilor. Anunțul privind eliberarea unui număr mare de PUZ-uri, care în 2-3 ani ar avea drept rezultat zeci de mii de apartamente pe piață, ar trebui să influențeze semnificativ așteptările vânzătorilor de imobiliare. Acesta este prima etapă, de pregătire.

A doua etapă este cea mai importantă. Se bazează pe experiența acumulată de-a lungul istoriei țării noastre. În anii '90, Parlamentul a obligat BNM să aloce băncilor comerciale cu o dobândă de 0,5% anual, resurse necesare pentru finalizarea clădirilor cooperative. Comisionul băncilor comerciale nu

trebuia să depășească 0,5% anual adițional. În total, cooperativele au primit împrumuturi pe termen lung cu o dobândă de 1% anual. Totul a fost finalizat, oamenii și-au primit locuințele și totul a fost achitat.

De asemenea, în prima etapă, voi începe finanțarea programului ipotecar cu resursele BNM la o dobândă de 0,5% anual. Împrumuturile ipotecare cu 1% anual în lei vor fi acordate fie prin intermediul băncilor comerciale, fie prin intermediul **Agenciei Naționale de Ipotecă** noi-create.

Această agenție va îndeplini mai multe funcții:

Acordarea directă de credite ipotecare pentru cetățeni și întreprinderi.

Răscumpărarea creditelor ipotecare de la bănci și gestionarea hârtiilor de valori ipotecare.

Obținerea dreptului la proprietate după executarea garanției pentru credite restante.

Intervenția pe piața imobiliară pentru a preveni creșterea sau scăderea bruscă a prețurilor.

Finanțarea construcțiilor de imobiliare în cadrul programelor guvernamentale.

Finanțarea companiilor de construcții în condiții de parteneriat public-privat.

Emiterea valorilor mobiliare de stat garantate de ipoteci.

Pentru tinerii specialiști și lucrătorii valoroși angajați în afara municipiului Chișinău, agenția va răscumpăra locuințe și le va da în chirie la 1/5 din valoarea chiriei pe piață. Agenția Națională de Ipotecă va deveni creditorul de ultimă instanță pentru participanții pe piața imobiliară. Condițiile Acestui Program Ipotecar de stat vor fi următoarele:

- Dobânda la împrumuturile ipotecare pentru locuințele unice va fi fixă – 1% anual în lei.
- Nu vor fi percepute comisioane suplimentare și nu vor exista restricții de vârstă.
- Este suficient un document care să confirme existența unui loc de muncă permanent, a unei afaceri proprii sau a pensiei.

- Pentru cetățenii care nu locuiesc pe teritoriul țării mai mult de 180 de zile, astfel de documente nu vor fi necesare. Cu toate acestea, aceștia vor trebui să-și asume responsabilitatea că, în termen de un an de la achiziția imobilului, vor fi prezenți în țară mai mult de 180 de zile. Fie vor fi angajați, fie vor deschide propria afacere.
- Avansul inițial nu va depăși 10% din valoarea locuinței.
- Participanții la acest program vor putea vinde locuința ipotecată fără permisiunea creditorului, doar cu notificarea acestuia.
- De asemenea, va fi creat un registru al companiilor de construcții de încredere, de la care cetățenii pot achiziționa apartamente în etapa de construcție sub garanția agenției. În plus, agenția va putea acorda împrumuturi ipotecare pentru achiziția apartamentelor viitoare de la companiile din registrul de încredere.

INVESTIȚII ÎN SISTEMUL DE EDUCAȚIE

În contextul dezbinării sociale profunde, a exodului intens și a intenției înalte de plecare în rândul tinerilor – importanța consolidării eficienței sistemului Educație este o necesitate națională deosebit de importantă.

Sistemul Educație va contribui la crearea unei culturi sociale noi, capabile să depășească fenomenul dezbinării sociale și să susțină consolidarea unității sociale.

Educația va contribui decisiv la schimbarea dispozițiilor pesimiste legate de viitorul Republicii Moldova pe dispoziții optimiste, și va cultiva un sentiment sănătos de patriotism.

Patriotism, care convinge că Republica Moldova merită ca noi să o dezvoltăm și să rămânem în ea. Astfel, în condițiile actuale, Sistemul Educație are un rol central în construcția unei societăți unite, unei societăți care prețuiește Republica Moldova și este dispusă să se implice activ în construcția și dezvoltarea țării. Așa o societate va fi capabilă să păstreze un control eficient asupra autorităților și să împiedice încălcarea de către ele a normelor legale și morale.

Vom determina consolidarea capacităților sistemului Educație prin acțiuni pe două dimensiuni:

Investiții în modernizarea instituțiilor școlare;

Creșterea atractivității meseriei Învățătorului.

De asemenea, vom declara investițiile în Sistemul Educație drept Prioritate Națională. În perioada mandatului meu, nu voi permite închiderea niciunei grădinițe, școli și universități. Vom promova decizia de a lega salariul Învățătorului de salariile ministrului și deputatului, așa încât salariul ministrului și deputatului să nu depășească salariul Învățătorului mai mult decât de 2 ori. Voi insista pe creșterea cu 25% a salariilor specialiștilor începători în educație. Totodată, așa cum am menționat mai sus, aceștia vor putea beneficia de programul ipotecar, cu o rată a dobânzii de 1%, prin intermediul căreia tinerii specialiști de până la 45 de ani vor putea achiziționa prima casă și prima mașină.

Astfel vom reduce eficient deficitul de cadre în Sistemul Educație și vom reconstrui relațiile între instituțiile de educație și beneficiarii serviciilor lor.

INVESTIȚII ÎN SISTEMUL DE SĂNĂTATE

Accesul la servicii calitative și sigure de sănătate solicită investiții publice în specialiști și echipamente.

Conflictul între ministerul Sănătății și specialiștii din Sistemul Sănătate, care a început în 2021, a compromis puternic capacitățile sistemului și a generat un sentiment puternic de dezamăgire în rândul personalului medical. Sistemul, și așa deficitar, a pierdut mult din capacitatea de a oferi servicii medicale în rezultatul managementului defectuos al personalului medical, care a determinat plecarea din sistem a unui număr mare de specialiști. Intenția de plecare din sistem continuă să rămână înaltă, fapt care amenință funcționalitatea lui. Prin urmare viața și sănătatea Oamenilor sunt amenințate.

Pentru a încuraja specialiștii medicali să continue activitatea lor în Republica Moldova, și pentru a consolida capacitățile sistemului Sănătate de a soluționa eficient nevoile Oamenilor, vom lega salariile din Sănătate cu salariile miniștrilor și deputaților. Un salariu mediu al medicilor nu va fi mai mic de jumătate din salariul mediu al deputaților și miniștrilor

Pentru a opri plecarea masivă a medicilor din sistem, voi propune proiectul de lege, care ar permite medicilor să ofere servicii medicale private pe baza spitalelor de stat în afara orelor lor de muncă.

La fel, nu vom permite reducerea investițiilor în Sănătate în favoarea creșterii bugetelor pentru apărare, păstrarea ordinii publice și a instituțiilor sistemului de Justiție.

PLANUL LUPTEI CU CORUPȚIA

În ciuda tuturor promisiunilor actualei guvernări, nimeni nu a intenționat să lupte sistematic împotriva corupției. Autoritățile au nevoie de un dușman – de preferat unul personalizat, pe care să dea vina pentru toate problemele lor și să explice oamenilor de ce trăim atât de prost.

Lupta împotriva corupției exclusiv prin metode punitive – nu este eficientă. În China, corupții sunt executați, dar nu încetează să ia mită. Adică, de la început suntem conduși pe o cale greșită, promițându-ne că vor combate corupția arestând toți hoții și bandiții. Și acum să vorbim despre cum trebuie și se poate lupta împotriva corupției pentru a obține un rezultat real și nu doar pentru a mima o activitate intensă. Una dintre cele mai eficiente metode este crearea unui sistem în care nimeni nu are cuvântul final în luarea deciziilor și totul este reglementat clar de reguli care nu permit unui funcționar să ofere cuiva privilegii (exemplul clasic – achiziționarea de gaz sau păcură). Dar cel mai eficient este atunci când se creează o legislație care îi stimulează pe mituitori să denunțe pe alții, atât pe cei care oferă mită, cât și pe cei care o primesc. Vedeti, astăzi dacă o persoană a dat mită pentru o anumită decizie și dintr-un motiv oarecare a decis să meargă la procuratură și să facă o declarație (de exemplu, a fost păcălit, nu i s-a îndeplinit obligația pentru care

a dat mită), atunci în acest caz banii pe care i-a dat sub formă de mită nu i se returnează, ci sunt confiscați de stat. Iar decizia ilegală pe care a obținut-o ca urmare a mitei este considerată nulă. De exemplu, funcționarii au cerut mită și un om de afaceri a fost obligat să o dea (de exemplu, ai un camion cu produse perisabile și dacă nu dai mită, totul se va strica, vei pierde toată marfa și vei suferi pierderi uriașe – în astfel de situații oamenii de afaceri sunt adesea obligați să dea mită pentru a nu-și distruge afacerea. Aceasta se numește corupție de extorsiune, care este cea mai dăunătoare pentru societate și economie. În acest caz, conform legii în vigoare, dacă acest om de afaceri, după rezolvarea problemei, depune o plângere împotriva vameșilor la procuratură, banii pe care i-a dat nu i se returnează, ci sunt confiscați de stat, iar decizia de vămuire este declarată nulă, deoarece a fost luată în urma comiterii unei infracțiuni. Dacă în cazul vămuiri, acest lucru nu are consecințe catastrofale pentru afacere, atunci în cazul emiterii diferitelor documente sau licențe (cum ar fi în cazul construcțiilor), astfel de consecințe duc la pierderi uriașe, până la închiderea afacerii. Pe lângă aceste pierderi, antreprenorul va trebui să meargă ani de zile la Procuratură și instanțe, să ofere declarații și să atragă mânia colegilor funcționarului asupra sa și asupra afacerii sale.

Prin urmare, trebuie create condiții în care mituitorul să fie interesat să denunțe șantajistul. Trebuie creat un sistem de motive și stimulente în care cel care a dat mită să fie interesat să denunțe pe cel căruia i-a dat. Ce trebuie făcut? Trebuie adoptată o lege în care cel care denunță funcționarul își recuperează banii înapoi, dar în dublu exemplar pe cheltuielile funcționarului, iar decizia în favoarea omului de afaceri, dacă a fost deja luată, rămâne în vigoare. Un astfel de mecanism are două aspecte – pe lângă faptul că stimulează oamenii de afaceri să denunțe, el generează în funcționari înșiși neîncredere în mituitor, suspiciunea că după ce a primit decizia necesară de la el, îl va denunța. Numărul de mită va scădea cu cel puțin 90%, deoarece funcționarul va lua bani doar atunci când va fi 100% sigur că mituitorul nu îl va denunța ulterior și va fi închis, iar mituitorul îi va lua dublu suma. Dar asta nu este tot. Procesul trebuie să funcționeze și invers. Aceeași lege trebuie să prevadă că funcționarul căruia i se oferă mită poate denunța omul de afaceri care îi aduce mita. În acest caz, în cazul documentării faptului mitei, banii

primiti de funcționar rămân la dispoziția sa și, conform legii, de la mituitor se recuperează încă o astfel de sumă în favoarea funcționarului. De exemplu, cineva i-a oferit mită unui funcționar. El sună la Centrul Național Anticorupție și spune că i se oferă mită. CNA documentează cazul și, dacă există suficiente dovezi, banii primiti de funcționar rămân la dispoziția sa, iar conform legii, de la mituitor se recuperează încă o astfel de sumă în favoarea funcționarului. Ce avem la final? Funcționarul nu va avea încredere în omul de afaceri, văzând amenințarea că acesta îl va denunța, va fi închis, iar omul de afaceri va recupera de la el dublul sumei și va obține decizia gratuit, și acest lucru este cu adevărat avantajos pentru omul de afaceri și el se gândește întotdeauna la acest lucru ca opțiune. Și invers – omul de afaceri se teme că funcționarul îl va denunța, va primi de la el bani o dată, apoi va primi bani a doua oară, orice decizie luată va fi anulată în cadrul unui caz penal, iar omul de afaceri însuși va fi închis. Pe lângă stimularea financiară a mituitorului dar și celui care primește mita, legea va crea un nivel de neîncredere și suspiciune între părțile tranzacțiilor de corupție, astfel încât nimeni nu va dori să se implice, nici măcar să înceapă. O astfel de lege, odată ce va provoca 5-6 cazuri în țară, va paraliza complet sistemul de mită și va descuraja rezolvarea problemelor în acest fel. Mită dacă va fi, va fi doar între oameni de încredere. Nivelul de corupție va scădea cu 90-95%. De fapt, simpla existență a acestei legi va avea un efect preventiv extraordinar. Acest principiu este împrumutat din Teoria jocurilor și se numește dilema prizonierului. În plus, este rațional să se adopte o lege privind facilitarea dezvoltării infracțiunilor de corupție, unde terțele persoane care declară o infracțiune sau suspiciunea de comitere a unei infracțiuni, primesc garanții de stat împotriva concedierii și un bonus financiar în cazul dezvoltării unei infracțiuni de corupție. Acest lucru va permite subordonaților funcționarului, fără riscuri pentru ei înșiși, să-și denunțe șeful. Nu există o astfel de lege nicăieri în lume. Așa trebuie să luptăm cu adevărat împotriva corupției – creând un sistem în care devine practic imposibil și foarte periculos să iei și să dai mită. Acesta este un exemplu despre cum relațiile sociale ar trebui reglementate de motive și stimulente, nu prin acțiuni punitive. Imaginați-vă câți oameni vom proteja astfel de tentația de a da sau de a primi mită și de a nu ajunge în închisoare. Și așa trebuie să rezolvăm problemele în toate domeniile – creând motive și

stimulente care să conducă procesele sociale înainte, de exemplu, stimulând dezvoltarea economică, iar acolo unde este necesar, să le eradicăm – cum ar fi corupția.

CURĂȚAREA JUSTIȚIEI

Ceea ce a împiedicat toate reformele judiciare de până acum, inclusiv vetting-ul și prevetting-ul, este refuzul puterii de a renunța la controlul asupra sistemului judiciar.

Prima etapă a reformei. Lupta împotriva întregului sistem este o cauză pierdută, deci trebuie să alegem aproximativ 50 de cei mai odioși judecători, foști și actuali, care trebuie să fie trași la răspundere penală pentru decizii vădit nelegitime în cazurile cu cea mai mare rezonanță.

Prima etapă a reformei va dura trei luni.

După curățarea rapidă a celor mai odioase personalități din sistemul judiciar și trimiterea tuturor acestor cazuri în instanțe, începe cea mai importantă a doua etapă a reformei.

Deci:

Se formează un nou organ de gestionare judiciară – Comisia Disciplinară din 7 persoane. Această Comisie Disciplinară este creată de o comisie de conciliere formată din avocați (o treime), parlamentari (o treime, dintre care majoritatea din opoziție) și judecători și procurori (50/50). Aproximativ 15 persoane din avocați, parlamentari, judecători și procurori, și niciunul dintre aceștia nu are majoritate în această comisie.

Noul organ creat – Comisia Disciplinară – este scos de sub autoritatea Consiliului Superior al Magistraturii.

Comisia Disciplinară este formată doar din judecători străini cu cel puțin 20 de ani de experiență și retrași din activitate cel puțin de la instanța de apel sau de casație din țara lor. Acest lucru va exclude nepotismul și posibilitatea

ca judecătorii ale căror cazuri disciplinare sunt examinate de comisie să ajungă la înțelegeri. În ciuda exemplului negativ de selecție a experților străini în cadrul vetting-ului și prevetting-ului, în cazul nostru principiul selecției va fi radical diferit.

Pe lângă Comisia Disciplinară se creează un organ de anchetă din 6 anchetatori, selectați de Comisia Disciplinară.

Se schimbă subordonarea în ceea ce privește judecătorii și membrii familiilor acestora. Cazurile împotriva judecătorilor și membrilor familiilor lor pot fi investigate doar de departamentul de anchetă al Comisiei Disciplinare.

Autorizațiile pentru deschiderea dosarelor penale, percheziții și arestări pot fi date doar de Comisia Disciplinară. Sub controlul ei se desfășoară acțiunile de investigație împotriva judecătorilor. Acest lucru va exclude chiar și posibilitatea teoretică de a exercita presiuni sau influență asupra judecătorilor. Niciun procuror sau angajat al SIS nu va putea măcar să atingă un judecător. Acest lucru va elimina frica judecătorilor de a lua decizii – chiar dacă decizia poate să nu fie pe placul puterii actuale.

Comisia Disciplinară analizează deciziile judecătorilor în esență, căutând semne de decizii vădit nelegitime, precum și conformitatea eticii judecătorilor cu Principiile din Bangalore. Nu voi intra acum în detalii, dar cei din sistem vor înțelege despre ce vorbesc. Pe scurt, este un fel de constituție sau, mai degrabă, jurământul lui Hipocrate pentru judecători.

În caz de îndoială cu privire la motivele reale ale luării unei decizii controversate de către un judecător, Comisia Disciplinară poate cere judecătorului să treacă un test poligraf. Întrebările de la poligraf pot viza doar perioada de după adoptarea legii privind Comisia Disciplinară.

Se introduce un institut din dreptul englez – „contempt of court” (sfidarea curții), potrivit căruia un judecător poate, printr-o decizie unilaterală, fără anchetă din partea procurorilor, să condamne la închisoare până la 2 ani. Această pedeapsă poate fi aplicată în caz de înșelare a instanței, încălcarea ordinii în sala de judecată, neîndeplinirea intenționată a dispozițiilor instanței, încercare de influențare a instanței, insultarea instanței etc. În acest caz, orice presiune, mai ales publică, din partea politicienilor poate fi considerată dispreț față de instanță.

Se schimbă complet principiul reținerii pe durata anchetei preliminare. Arestul în stadiul urmăririi penale este principalul mod de presiune asupra cetățenilor din partea autorităților și organelor de drept – presiune și extorcare de mită. Prin urmare, la adoptarea deciziei de arestare, instanța este obligată să includă în decizie suma cauțiunii, după plata căreia persoana reținută poate fi eliberată. Fără această înregistrare, decizia de arestare nu este valabilă. Excepție pot face infracțiunile violente, unde există un risc mare de recidivă. Suma cauțiunii trebuie reglementată prin lege. Apropos, aceasta este o practică americană și britanică.

În cazurile de interes public și caracter politic, la dorința părții procesuale, va fi introdus un juriu.

Procesele împotriva funcționarilor publici și în cazurile deosebit de grave vor fi accelerate la maxim, fără încălcarea dreptului la apărare. În acest scop, numărul judecătorilor va fi mărit (de exemplu, prin creșterea vârstei de pensionare a judecătorilor până la 75 de ani), iar aceste cazuri vor fi considerate prioritare în programul de audieri. Astfel, va fi schimbată situația în care crima și pedeapsa sunt întinse pe ani de zile. Această întârziere afectează negativ încrederea în justiție, reduce autoritatea puterii judiciare și creează aparența impunității. Această a doua etapă a reformei trebuie să se desfășoare în șase luni. A treia etapă a reformei se referă deja la schimbarea legii în sine. Este necesar să se introducă elemente de drept precedent, să se aplice mai pe larg principiul justiției „cu ochii larg deschiși”, să se împrumute norme de procedură din dreptul anglo-saxon, care pe bună dreptate este considerat unul dintre cele mai bune din lume. A patra etapă va fi o componentă permanentă a reformei – cursuri de formare și perfecționare continuă pentru judecători.

POATE UN PREȘEDINTE SĂ IMPLEMENTEZE UN ASEMENEA PLAN?

DA! Președintele Republicii Moldova poate și trebuie să promoveze o viziune nouă și curajoasă pentru viitorul țării. Este obligația lui să stabilească priorități naționale care să răspundă nevoilor reale ale Oamenilor, nu intereselor meschine ale grupurilor politice. Mandatul președintelui impune folosirea

deplină a puterii pentru a construi și dezvolta țara, pentru a ridica nivelul de bunăstare al fiecărui cetățean.

Președintele nu este doar un observator. El desemnează prim-ministrul, poate numi sau revoca miniștri și are dreptul de a iniția și reexamina legi. În plus, are datoria să vegheze la respectarea Constituției și să asigure funcționarea corectă a instituțiilor statului. Orice altceva decât progres real și schimbare substanțială reprezintă o trădare a mandatului său. Respectiv, Președintele are toate pârghiile necesare pentru a aduce transformări autentice în țară. Lipsa de acțiune sau eșecul în a îndeplini aceste obiective este o încălcare gravă a normelor legale și morale.